

HAYOT DAVOMIDA TA'LIM OLIISH: YANGI PARADIGMALAR VA KUTILADIGAN NATIJALAR

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Aminova Gulchehra Ixtiyor qizi, Toshpo'latova Hafizaxon Sherzod qizi

SamDU kattaqo'rg'on filiali 1-bosqich talabalari

INKLYUZIV TA'LIM HAMMA UCHUN

Annotatsiya: Bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'iy nazar ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etilishi kerak. Inklyuziv ta'lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofdagi maktabda ta'lim olishi, o'zlashtirishda qiynalyotgan bo'lsa, o'qish va yozish uchun maxsus yordamga ega bo'lishi, darslarga qtanamay qo'ygan bolaga esa maktabga qaytishi uchun tegishli yordam ko'rsatilishini kafolatlaydi.

KALIT SO'ZLAR: Inklyuziv ta'lim, UNICEF, O'zbekiston, defektolog, psixolog, logopediya, anomal bolalar, pedagog kadrlar.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning BMT Inson huquqlari bo'yicha kengashi 46-sessiyasidagi nutqida strategik yo'nalishlar, jumladan, nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyani ratifikatsiya qilish masalalariga alohida e'tibor qaratildi. Butun dunyoda qariyb 1miliardga nogironlar mavjud.

O'zbekistonda umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim joriy etish reja qilinmoqda. Keyingi o'quv yilida alohida ta'lim ehtiyoji bor bolalarning 24 foizi, 2025-yilgacha esa 40 foizi odatiy maktablarga jalb qilinishi kutiloqda.

Oxirgi pytlarda inklyuziv ta'lim tushunchasi tez-tez tilga olinoqda, ko'pchilik bu tushunchani nogironligi bor bolalarning sog'lom bolalar bilan bir maktabda, bir sinfda o'qishi, bir partada o'tirishi deb tushunadi xolos.

"Aslida, esa faqat bu emas. Inklyuziv ta'li hamma bolalarning bir xil maktab va bir xil sinfxonada, bir xil sharoitda ta'lim olinishini anglatadi. Ya'ni imkoniyati

cheklangan bola sog'lom bolalar bilan bir xil e'tiborda o'qiy olishi kerak. Kam ta'inlangan oilaning farzandi kambag'al oiladan bo'lgani uchun ta'mirlanmagan maktabga borishi kerak emas",-deydi O'zbekiston Nogironlar uyushasi raisi Oybek Isoqov.

O'zbekistonda oilaviy sharoitidan qat'i nazar, barcha bolalar davlat umumta'lim maktablariga qatnaydi. Bu davlat tomonidan kafolatlangan. Faqat xohlovchilar o'z yonidan pul tolab xususiy maktablarda oqishi mumkin. Lekin imkoniyati cheklangan bolalarning boshqa soglom bolalar bilan teng sharoitda oqiyotgani haqida maqtanib bolmaydi. Bu borada muammolar kop. 2020 yil 13 oktyabrda qabul qilingan «Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari togrisida»gi prezident qarorida bu boradagi asosiy muammolar sanalgan:

- alohida ta'lim ehtiyoji bo'lgan bolalar o'qitiladigan ayrim ta'lim muassasalarida ular uchun tosiqsiz muhit va imkoniyatlar yaratilmagan;

- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar oqitiladigan ta'lim muassasalari zarur adabiyotlar, metodik qollanmalar, turli kasblarga oqitishga moljallangan uskuna va jihozlar bilan toliq ta'minlanmagan;

- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning bilim olish huquqi, inklyuziv ta'lim tizimining mazmun-mohiyati haqida jamoatchilik o'rtasida tushuntirish ishlarini olib borish Yo'lga qoyilmagani natijasida ota-onalar alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan farzandlarini umumta'lim muassasalarida oqitishi mumkinligi haqida yetarli ma'lumotga ega emas;

- alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni inklyuziv ta'limga jalb qilish bilan bogliq muammolarni hal etish masalalariga mahalliy ijro hokimiyati organlari tomonidan yetarli e'tibor qaratilmayapti;

- pedagogika yonalishidagi OTMlar o'quv dasturlariga inklyuziv ta'lim berish metodikasiga oid fanlar kiritilmagan;

- pedagogika va metodika fanlariga oid darsliklarda inklyuziv ta'lim dasturlari kiritilmagani, shuningdek, bolajak pedagoglarning alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar jalb qilingan ta'lim muassasalarida amaliyot otamayotgani ularning kasbiy tayyorgarlik sifatiga salbiy ta'sir korsatmoqda.

Shunday vaziyatda 86 ta ixtisoslashtirilgan maktabda 21,2 mingdan ortiq, sanatoriy turdagi maktab-internatlarda 6,1 mingdan ortiq, uy sharoitida esa 13,3 ming nafar o'quvchi uyda ta'lim oladi. 2020 yil statistikasiga kora, Ozbekistonda 3,2 mingdan ortiq umumiy o'rta ta'lim maktablarida 13 ming nafarga yaqin o'quvchilar inklyuziv ta'lim bilan qamrab olingan.

Prezident qarori bilan 2025 yilgacha inklyuziv umumta'limni bosqichma-bosqich joriy etish masalasi qoyilgan. Bunda imkoniyati cheklangan bolalarning maktablarga kelishi uchun tosiqsiz muhit yaratish, yangi quriladigan maktablarni xuddi shunday sharoitlar bilan qurish, pedagog kadrlar tayyorlash, o'quv bazasini takomillashtirish kabi vazifalar belgilangan. Keyingi o'quv yilida shaharlarda va Toshkent shahrining tumanlarida joylashgan bittadan umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish, tayanch korreksion sinf ochish reja qilingan

Vazirlar Mahkamasi tomonidan 12.10.2021 yildagi «Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida»gi 638-son qaror qabul qilindi.

Hujjat 13.10.2020 yildagi «Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-4860-son qarorga muvofiq ishlab chiqilgan.

2020—2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilash bo'yicha quyidagi vazifalar belgilandi:

-alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar ta'lim oladigan ta'lim muassasalari binolariga qo'yiladigan ta'lablarni ishlab chiqish va tasdiqlash;

-alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar o'qitiladigan ta'lim muassasalarini zarur adabiyotlar, metodik qo'llanmalar, turli kasblarga o'qitish uchun uskuna va jihozlar bilan taminlashga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish;

-alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni o'qitish uchun inklyuziv ta'lim tizimini tashkil etish, umumta'lim muassasalarini maxsus moslamalar (ko'tarish qurilmasi, pandus, tutqich va boshqalar), shuningdek tegishli kadrlar (maxsus pedagog, bolalarni ruhiy-pedagogik kuzatish bo'yicha mutaxassislar) bilan taminlash;

-alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning moslashishi va integratsiyasi uchun maktab-internatlarni bosqichma-bosqich maxsus jihozlar bilan taminlash va boshqalar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoniga muvofiq O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirish hamda ularga korsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilash maqsadida:

1. Quyidagilar:

2020-2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi (keyingi orinlarda-Konsepsiya) 1-ilovaga muvofiq;

2020-2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini 2020-2021-yillarda amalga oshirish bo'yicha "Yo'l xaritasi" (keyingi o'rinlarda- "Yo'l xaritasi") 2-ilovaga muvofiq;

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar ta'limini 2025-yilgacha rivojlantirishning maqsadli korsatkichlari (indikatorlari) 3-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Belgilansinki, Konsepsiya erishilgan natijalar, maqsadli korsatkichlar va tegishli davrga moljallangan asosiy yonalishlardan kelib chiqqan holda 2022-yildan boshlab har yili tasdiqlanadigan alohida "Yo'l xaritasi" asosida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi

2. Xalq ta'limi vazirligi 2021-yildan boshlab har yili 1-dekabr qadar o'tayotgan yilning "Yo'l xaritasi" bajarilishi yakunlarini batafsil o'rganish asosida keyingi yil uchun "Yo'l xaritasi"ni ishlab chiqsin va tasdiqlash uchun Vazirlar Mahkamasiga kiritsin.

Vazirlar Mahkamasi “Yo‘l xarita’lari” hamda maqsadli korsatkichlarning (indikatorlarning) bajarilishi ustidan doimiy monitoring olib borsin hamda yiliga bir marta uning natijalarini Hukumat rayosati majlislarida tanqidiy ko‘rib borsin.

3. Belgilab qo‘yilsinki, Konsepsiya ikki bosqichda amalga oshiriladi, jumladan:

a) 2020-2022-yillar davomida:

inklyuziv ta‘lim tizimi sohasidagi normativ baza takomillashtiriladi;

inklyuziv ta‘lim tizimi uchun malakali pedagog kadrlar tayyorlanadi, qayta tayyorlanadi va malakasi oshiriladi;

inklyuziv ta‘lim joriy etilgan muassasalarning moddiy-texnika bazasi mustahkamlanadi, ular maxsus moslamalar (kotarish qurilmasi, pandus, tutqich va boshqalar), zarur adabiyotlar, metodik qollanmalar, turli kasblarga oqitish uchun uskuna va jihozlar bilan taminlanadi;

inklyuziv ta‘lim sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalar joriy etiladi;

alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarning bilim olish huquqi, inklyuziv oqitishning mazmun-mohiyatini tushuntirish orqali aholi o‘rtasida ijobiy ijtimoiy muhit shakllantiriladi;

alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni kamsitish, ularga salbiy muomalada bolishning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshiriladi;

inklyuziv ta‘lim tizimi tajriba-sinov tariqasida alohida ta‘lim muassasalarining faoliyatiga joriy qilinadi;

b) 2023-2025-yillar davomida:

inklyuziv ta‘lim tizimi bosqichma-bosqich boshqa umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarida joriy qilinadi;

alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan har bir bolaning inklyuziv ta‘lim olish huquqini taminlashga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshiriladi;

inklyuziv ta‘limda oqitish usullari takomillashtiriladi hamda ta‘lim jarayoniga individuallashtirish tamoyillari bosqichma-bosqich joriy etiladi;

inklyuziv ta‘lim jarayonida o‘quvchilarni manaviy-axloqiy tarbiyalashga, ularning jismonan soglom va baquvvat shakllanishiga qaratilgan choralar koriladi;

o‘quvchilarning jismoniy va aqliy ehtiyojidan hamda ta‘lim muassasalarining geografik joylashuvidan kelib chiqib alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan davlat ta‘lim muassasalari (maktab va maktab-internatlar) (keyingi orinlarda — ixtisoslashtirilgan ta‘lim muassasalari) soni optimallashtiriladi.

4. Xalq ta‘limi vazirligi, Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi hamda Moliya vazirligining:

a) 2021/2022 o‘quv yilida tajriba-sinov tariqasida:

shaharlarda hamda Toshkent shahrining tumanlarida joylashgan bittadan umumta‘lim maktablarida inklyuziv ta‘lim tizimini joriy qilish;

Qoraqalpogiston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida joylashgan bittadan umumta‘lim maktabida alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun boshlangich tayanch korreksion sinflarni ochish;

Qashqadaryo, Fargona va Xorazm viloyatlarida joylashgan bittadan kasb-hunar maktabida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining 9-sinf bitiruvchilari hamda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan guruhlarini tashkil etish;

b) inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish, boshlangich tayanch korreksion sinflarni ochish va ixtisoslashtirilgan guruhlarini tashkil etish natijalarini hisobga olgan holda ijobiy tajribani respublikaning boshqa hududlariga bosqichma-bosqich tatbiq etish;

v) 2021/2022 o'quv yilidan boshlab:

ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida majburiy umumiy o'rta ta'limni 11 yillik (intellektual rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun (yordamchi) maktablar, maktab-internatlarda 9 yillik) muddatda amalga oshirish;

ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining 10-11-sinf (intellektual rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun (yordamchi) maktablar, maktab-internatlarda 8-9-sinf) o'quvchilarini kasb-hunarga orgatish, ularning qiziqish va qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda kelajakda egallaydigan kasblari boyicha mehnat faoliyati bilan shugullanishlari uchun keng shart-sharoitlar yaratish maqsadida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining qisqartirilayotgan o'quv soatlari doirasida kasbga oqitish kurslarini tashkil etish.

XULOSA: o'rnida ta'kidlash joizki, mamlakatimizda inklyuziv ta'lim sohasidagi ijobiy o'zgarishlar shu sohada olib borilayotgan islohotlar natijasida anomal bolalarning barcha sog'lom bolalar qatori o'qishlari, ular ham o'zlarini jamiyatning bir ustuni sifatida o'zlarini namoyon qilishlari, o'zlarini keraksiz inson emas jamiyatda shaxs bo'lib yetishishlariga imkoniyatadi. Bu esa o'z navbati barcha insonlar teng huquqli ekanlarini, barcha bolalarning birgalikda kamsitilmasdan ta'lim olishlarini ta'minlab beradi. Inklyuziv ta'limning ham asl mohiyati shunda. Sog'lom va anomal bolalarning birgalikda ta'lim olishini yo'lga qo'yish va anomal bolalarni jamiyatga qo'shish, ularni boshqa bolalardan ajratib qo'ymaslikdir.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar:

1. "Inklyuziv ta'lim" muvaqqat Nizomi.2005
2. "Maktablaring olqishlab-inkyuziv maktablardagi nogiron o'quvchilar" YUNESKO1999
3. YUNESKONING 2003-yil Ozbekistonda 2-4 oktabr kunlaridagi "Inklyuziv ta'lim"ga oid seminarli hujjati.
4. Korishda muammosi bo'lgan bolalar inklyuziv ta'limi